PLEADING FOR THE GENOS-ANALYSIS AS AN ALTERNATIVE METHOD OF APPROACHING A LITERARY TEXT

Anca NEMEŞ
"Dimitrie Cantemir" University of Tîrgu Mureş

Abstract: This paper aims to discuss a new concept in literary analysis, namely gender analysis. Intimately related to another new concept, that of genderisation, gender analysis can bring a fresh perspective to how one regards and understands a literary text, providing insight into the workings of the creative mind and emphasising the fact that a poetic image may not always be entirely the poet's own. Analising imagined gender may open a window towards the psychology of the creative act. Identifying the influence of grammatical gender on imagined gender can lead to a new dimension in the interpretation of a poet's work, a new way to discern the extent to which his or her work is culturally and linguistically determined, modelled by certain foreign influences or, on the contrary, the extent to which it can escape such determinations and reach true originality.

Keywords: grammatical gender, imagined gender, genderisation, gender analysis, literary analysis

Lucrarea de față își propune să discute un concept nou în analiza literară, și anume cel de genosanaliză. Însă pentru a-l înțelege pe acesta, ar trebui mai întâi delimitată noțiunea de genizare. Utilizarea acestui termen reprezintă un act de trăire și modelare a istoriei pe măsură ce ea se întâmplă, deoarece suntem contemporani cu crearea și împământenirea acestuia. Etimologia sa este încă neclară, cuvântul apărând ca din senin și din ce în ce mai frecvent în articole tratând teme feministe. El se poate regăsi într-un singur dicționar american, unde definiția este următoarea: „a geniza – a face distincții bazate pe gen în cadrul unei sau între clase[1]", iar pe pagina Wikipedia[2], acesta apare definit drept „a conferi gen, a face ceva masculin sau feminin". Depășind întrebuințările sale militante, acest termen va fi utilizat în lucrarea de față pentru a descrie procesul de atribuire de trăsături feminine sau masculine unor entități asexuate. În cazul limbilor cu genuri, personificarea, fie ea de ordin literar sau cotidian, este aproape imposibil de disociat de genizare: concepte sau obiecte antropomorfizate se regăsesc într-un sistem de identificare bazat pe genul gramatical al acestora, fiind tratate în consecință de către vorbitori. Rezultă astfel o ecuație lingvistică și culturală:

personificare + gen atribuit = genizare.

[1] American HeritageDictionary of the English Language, Fifth Edition, Houghton Mifflin Harcourt, 2011

[2] „Genderize". *Wikipedia. The Free Encyclopedia*, consultant 13.05.2015, http://en.wiktionary.org/wiki/genderize

BDD-A22200 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:25:20 UTC)

Personificarea este de altfel modul predilect de manifestare a convenției de gen imaginat, precum și pretextul central pentru uzanțele definite ca gen imaginat.

Irina Petraș[3] pare a fi singura din literatura română de specialitate care să se fi ocupat pe larg de acest proces. Însă ea nu ezită să sublinieze existența unei legături puternice între procesul de personificare și gen, atât natural cât și gramatical. De multe ori, un obiect inanimat, căpătând trăsături umane, capătă în același timp și caracteristici aparținând unui anume sex, comportându-se ca atare în cadrul textului în cauză. Însă rămâne o mare întrebare esențială: ce anume determină alegerea unuia dintre sexe atunci când un obiect inanimat sau o abstracțiune sunt genizate? Această nedumerire poate fi în mod facil și superficial înlăturată oferind argumentul influenței genului gramatical asupra percepției. Însă ea devine cu atât mai pregnantă în cadrul unei limbi ca engleza, care în mod oficial, canonic, nu mai cunoaște categoria genului, însă vorbitorii și creatorii din spațiul ei continuă să perpetueze modele, convenții de gen imaginat.

Această dimensiune suplimentară a noțiunii de gen, și anume genul imaginat, se cere acum explicată. Sintagma de „gen atribuit" este definită de către Guzmán-González ca „uzul unor mărci ascunse – pronume la persoana a treia singular și pronume relative, sau sintagme predispuse la caracteristici sexuate (de tipul „luna, mama viselor") – într-un mod care deviază de la clasificarea asumată cel mai frecvent pentru limba engleză în epoca modernă; și anume „el" pentru ființe umane de sex bărbătesc, „ea" pentru ființe umane de sex femeiesc și „it" pentru orice altceva[4]". Această definiție este evident modelată pe sistemul limbii engleze, însă ea este perfect aplicabilă și unei limbi cu genuri cum ar fi româna. În acest caz, uzul de mărci pronominale de un anume gen este inevitabil, derivând din structura sintactică a limbii, astfel că el nu poate fi considerat a fi o manifestare a genului atribuit. Însă rămân sintagmele, asocierea substantivelor respective cu apelative cu sex încorporat, lucru care nu mai ține de obligativitate gramaticală.

Uzul acestor pronume sau sintagme reprezintă aproape întotdeauna rezultatul unei anumite atitudini afective față de referent, în același mod în care vorbitorul poate alege să folosească o referință neutră pentru o ființă cu caracteristici sexuate clare. Acest tip de atribuire a genului poartă și numele de „gen metaforic"[5]. Acest gen metaforic, identic cu ceea ce Guzmán-González numește gen atribuit, va fi denumit în continuare „gen imaginat", sintagma considerată a fi mai cea mai relevantă și ilustrativă.

În limbile lumii, problematica genului gramatical nu este una tranșantă; acesta există într-o multitudine de forme, și se poate manifesta cu grade variate de subtilitate sau deschidere. Însă acest grad de deschidere influențează în mod direct gradul de libertate de care creatorul dispune atunci când își construiește imaginarul poetic. Constrâns de normele acordului, obligat să feminizeze sau să masculinizeze nu doar substantivul pe care-l alege, ci întregul său context (pronume, adjective etc), poetul român este confruntat într-un mod mai pregnant cu perspectiva sexuată a limbii. Această perspectivă este în mare parte un dat, ea

[3] Irina Petras *Feminitatea limbii române. Genosanalize*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2002, p. 32

[4] Trinidad Guzman-Gonzales, *Assigned Gender in 18th century English Prose: A Corpus Study*, în *Creation and Use of Historical English Corpora in Spain*, Cambridge Scholars Publishing, 2012., p. 269

[5] Jesús Fernández-Domínguez , *A Diachronic-Synchronic Review of Gender in English*, în *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, Vol. 20, 2007, pp. 45-63., p. 54

BDD-A22200 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:25:20 UTC)

vine din spatele cuvintelor, este inevitabilă şi de multe ori imuabilă. „Genurile au, în limba română, un subtext metaforic. Genurile inanimatelor sînt ficţiuni care funcţionează ca realităţi şi modelează perspectiva[6]".

Poetul englez, pe de altă parte, se regăsește într-o situație conflictuală: acesta este liber să aleagă genul personificărilor sale după bunul plac, atâta vreme cât conceptul personificat nu se regăsește în clasa de substantive așa-zis reziliente. Aceasta reprezintă o clasă de substantive care continuă să fie excepționale și în engleza modernă, prin faptul că își păstrează mențiunile genizate (vestigii ale genului pe care îl cunoșteau în engleza veche și medie) cu o mai mare tenacitate decât altele, prin urmare având același impact modelator asupra imaginarului poetic pe care îl au toate substantivele limbii române. Consecvența acestor excepții merge, în opinia Annei Curzan, dincolo de personificare, aflându-se în legătură cu constructele sociale de animare și gen active în cadrul comunității anglofone[7].

Se întrevede la acest punct o nouă posibilitate de abordare a unui text literar, posibilitate descrisă foarte sugestiv de către Irina Petraș: „Mesajul poetic – orice fel de mesaj, putem adăuga – nu se constituie doar din cuvinte împrumutate anume limbii, ci şi din cuvinte date, acestea nealese direct de conştiinţa formatoare. (…) Subiectivitatea artistului rămîne, totuşi, indiscutabilă, dar, se pare, ea nu-şi poate produce textul decît trecînd printr-un pre-text. Sub cuvintele poemului se află o latenţă verbală. În spatele cuvintelor se află cuvintele.[8]" În literatura recentă, acest tip de abordare poartă numele de genosanaliză.

Gaston Bachelard definește genosanaliza (numită de acesta „genoanaliză") în termenii cei mai simpli: analiza unei pagini literare în funcție de genul cuvintelor[9]. Acesta o consideră a fi o modalitate legitimă și necesară de examinare a textului literar, demnă de a se situa pe aceeași poziție cu toate celelalte tipuri de interpretare. Deși pentru Bachelard genosanaliza are rolul simplu de a-i permite „să clasifice bucuriile simple ale rostirii[10]", aceasta poate avea funcții mult mai complexe și importante.

În primul rând, analiza genului imaginat manifest în operele literare poate constitui un instrument de sondare a psihologiei actului creației. Așa cum s-a arătat mai sus, alegerile pe care autorii le fac în procesul de construire a imaginarului lor poetic nu sunt întotdeauna și în totalitate ale lor; în foarte multe cazuri, arhetipurile culturale, convențiile, structurile gramaticale influențează forma finală a imaginii poetice, care, odată intrată în circuitul cultural, va contribui la întărirea arhetipului care i-a dat naștere. Astfel, o mai bună identificare a „cuvintelor din spatele cuvintelor" poate conduce la o nouă dimensiune de interpretare a operei unui poet, un nou mod de a discerne măsura în care opera pe care a dat-o lumii este determinată lingvistic sau cultural, modelată de anumite influențe străine (altele decât cele ce țin de curente și tendințe literare) sau, dimpotrivă, măsura în care ea se poate sustrage unor astfel de determinări și atinge adevărata originalitate.

[6] Irina Petraş, op. cit., p. 78
[7] Anne Curzan, *Gender Shifts in the History of English*, Cambridge University Press, New York, 2003, p. 29
[8] Irina Petraş, op. cit., p. 34
[9] Gaston Bachelard, *Poetica reveriei*, traducere din lb. franceză de Luminiţa Brăileanu, prefață de Mircea Martin, Editura Paralela 45, București, 2005., p. 49
[10] Ibidem

BDD-A22200 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:25:20 UTC)

În al doilea rând, o astfel de genosanaliză poate funcționa ca o oglindă culturală, plasând o anumită operă într-un context mai larg și demonstrând modul în care aceasta se încadrează în contemporaneitatea sa prin măsura în care perpetuează arhetipurile și stereotipiile – de gen și nu numai – prevalente într-un anumit moment. Din acest punct de vedere, genosanaliza se poate aplica și la un nivel extins, căutând să stabilească anumite convenții de imaginar poetic specifice unui anumit spațiu cultural comparat cu altele din aceeași epocă.

Nu în ultimul rând, analiza textelor literare prin prisma genului poate conduce la o mai bună înțelegere interculturală, lucru care ar facilita traducerile literare. Cazurile când traducătorii, și implicit cititorii, au fost puși în dificultate de probleme aparent minore cum ar fi genul unui substantiv nu sunt rare deloc. Un prim exemplu ar fi cel semnalat de psihologul Lev Vîgotski, preocupat fiind de posibilele implicații ale genului gramatical în inițiativele sale de a traduce opere literare, precum și lucrări de specialitate, din alte limbi europene în rusă. Acesta remarcă un caz interesant, cel al poemului lui Heinrich Heine, intitulat „Bradul și palmierul”[11]. În original, aceasta se prezenta în mod deloc subtil ca fiind o poezie erotică, datorită opoziției de gen dintre *Fichtenbaum* (masculin în germană) și *Palme* (feminin în germană). Traducând poemul în mod literal, atât Lermontov, cât și Augustin-Doinaș, au privat publicul rus, respectiv pe cel român, de posibilitatea de a înțelege această creație în sensul său intenționat, dându-i, în cel mai bun caz, o dimensiune mult mai abstractă și generalizată. Astfel, un amănunt gramatical aparent nesemnificativ, dar care a contribuit în mod esențial la crearea unei anumite imagini poetice într-o limbă, a condus la o modificare substanțială a întregului aspect semantic al discursului poetic tradus.

Un alt exemplu, de data aceasta cu rusa ca limbă-sursă, este descris de Irina Petraș, care remarcă faptul că în poezia lui Esenin, motivul mesteacănului joacă un rol structural, regăsindu-se altfel într-o mare parte din poeme. Mesteacănul, fiind feminin în limba rusă, îmbracă întotdeauna haine femeiești, comportându-se ca o fecioară șăgalnică, grațioasă, senzuală. Însă pentru cititorul traducerilor românești, poemele eseniene capătă o cu totul altă dimensiune, conflictul dintre masculinul mesteacănului tradus și feminitatea evidentă a personificării sale fiind unul „șocant, aproape pervers”, imaginile părând suprarealiste[12].

Abia prin recurgerea la artificii cum ar fi substituirea unui alt arbore, pentru păstrarea opoziției genurilor (salcia feminină în locul palmierului masculin), sau utilizarea unei comparații („mesteacăn ca o fată”), traducătorul abil reușește să restabilească echilibrul și logica discursului poetic. Însă acest lucru este realizat numai în măsura în care traducătorul este conștient de sursa imaginilor poetice originale, precum și de ecoul pe care acestea, tălmăcite, îl vor avea asupra conștiinței cititorilor.

Astfel, genosanaliza poate constitui un soi de „analiză paralelă, complementară, de verificare”[13]. O astfel de abordare are potențialul de a pătrunde dincolo de interfața versului, până la acea autonomie secretă a cuvintelor ce manipulează abil percepția autorului care se crede stăpânul lor. „Genosanaliza presupune, ghicește, deduce, profetizează. Impune o

[11] H. Daniels, M. Cole, J.V. Wertsch, *The Cambridge Companion to Vygotsky*, Cambridge University Press, 2007, p. 145
[12] Irina Petraș, op. cit., p. 89
[13] Ibidem, p. 97

BDD-A22200 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:25:20 UTC)

complicitate precum cea dintre privit şi privitorul prin gaura cheii. Cîteodată îţi poate dezvălui detalii incomode cu care să nu ştii prea bine ce să faci”[14].

Dar genosanaliza nu trebuie să fie doar un demers intuitiv, visător, quasi-filosofic; aceasta se poate constitui şi într-o metodă ştiinţifică. Irina Petraş, în încercarea de a argumenta feminitatea limbii române, analizează o serie de poezii din literatura română, catalogând numărul de substantive feminine, masculine şi ambigene şi demonstrând că marea majoritate a substantivelor utilizate de poeţii români sunt feminine.

Trinidad Guzmán-González propune un demers similar de analiză pe text, utilizând conceptul de „unitate de referinţă anaforică” (UAR) pentru a desemna acele fragmente de text care conţin o idee, o descriere sau o acţiune legată de referentul unui pronume – o unitate pragmatică ce se poate întinde pe un rând sau mai multe[15]. Prin pronumele utilizat se poate identifica referentul şi modalitatea în care acesta a fost genizat. Spre exemplu, în limba engleză, o astfel de unitate grupată în jurul pronumelui „he” şi referitoare la moarte reprezintă un indiciu clar de atribuire a genului masculin acestui concept.

Prin extensie, se poate spune că orice personificare reprezintă o astfel de unitate de referinţă. Analizând numărul şi frecvenţa pronumelor personale (în cazul limbii engleze) şi a apelativelor sau comportamentelor sexuate (în cazul limbii române), concentrate în astfel de unităţi, rezultă o imagine statistică destul de clară cu privire la convenţiile de gen imaginat active în cele două culturi analizate. În cazul literaturii engleze, simpla utilizare a pronumelui personal „he” sau „she”, adică scoaterea substantivului din imperiul neutru al lui „it”, poate fi considerată o dovadă satisfăcătoare a modului în care autorul respectiv construieşte genul imaginat. Însă în poezia română, pronumele personal sau posesiv ţine de obligativitate gramaticală, nu de imaginar poetic. Astfel, într-o construcţie în care luna apare ca fiind „blândă”, aceasta nu poate fi considerată neapărat a fi un atribut feminin, blândeţea nefiind apanajul exclusiv al sexului feminin, iar personificarea respectivă poate fi luată în considerare drept exemplu de manifestare a genului imaginat. Însă, dacă în analizele pe text se vor urmări apelative de genul „soră”, „rege” etc, sau activităţi care în mod tradiţional sunt asociate unuia sau celuilalt dintre sexe, cum ar fi torsul sau preocupările marţiale, se poate determina modul în care autorii români generează şi perpetuează convenţia de gen imaginat.

Prin acest demers ştiinţific se poate astfel a se demonstra faptul că o categorie aparent minoră a gramaticii unor limbi – genul – este capabilă a exercita asupra psihicului vorbitorilor un efect surprinzător de pregnant şi de longeviv, condiţionându-le, modelându-le şi uneori chiar limitându-le percepţia şi implicit comportamentul. Prin extensie, limba sau limbile vorbite, acţionând prin astfel de obligativităţi gramaticale, contribuie în mod semnificativ la conturarea constantelor unei culturi întregi.

Urmarea acestei noi abordări va scoate la lumină modul în care care noţiunile selectate sunt conceptualizate în literatură din punctul de vedere al genului imaginat, ajungând cu siguranţă la concluzia emisă de Benjamin Whorf, şi anume că „Nu toţi observatorii sunt

[14] Ibidem
[15] Trinidad Guzman-Gonzales, op. cit., p. 274

BDD-A22200 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:25:20 UTC)

conduși de către aceleași dovezi fizice la aceeași imagine despre univers, decât dacă fondurile lor lingvistice sunt asemănătoare sau pot fi într-un fel sau altul calibrate."[16]

Bibliografie:

1. *** *American Heritage Dictionary of the English Language*, Fifth Edition, Houghton Mifflin Harcourt, 2011
2. Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*, traducere din lb. franceză de Luminița Brăileanu, prefață de Mircea Martin, Editura Paralela 45, București, 2005
3. Curzan, Anne, *Gender Shifts in the History of English*, Cambridge University Press, New York, 2003
4. Daniels, H., Cole, M., Wertsch, J.V. (ed.), *The Cambridge Companion to Vygotsky*, Cambridge University Press, 2007
5. Fernández-Domínguez, Jesús, *A Diachronic-Synchronic Review of Gender in English*, în *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, Vol. 20, 2007, pp. 45-63
6. Guzman-Gonzales, Trinidad, *Assigned Gender in 18th century English Prose: A Corpus Study*, în *Creation and Use of Historical English Corpora in Spain*, Cambridge Scholars Publishing, 2012
7. Petraș, Irina, *Feminitatea limbii române.Genosanalize*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2002
8. Whorf, Benjamin Lee, *Language, Thought and Reality. Selected Writings of Benjmin Lee Whorf*, editată de John B. Carroll, prefață de Stuart Chase, the MIT Press, Massachusetts, 1978

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

[16] Benjamin Whorf, *Language, Thought and Reality. Selected Writings of Benjmin Lee Whorf*, ed. De John B. Carroll, Pref. de Stuart Chase, the MIT Press, Massachusetts, 1978, p. 214

BDD-A22200 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:25:20 UTC)